

ARCHYVŲ SAUGYKLOSE

NEPAVYKĘS BANDYMAS PRIJUNGTI KALININGRADO SRITĮ PRIE LIETUVOS XX a. 6-AJAME DEŠIMTMETYJE

Alvydas Nikžentaitis, Arūnė Arbušauskaitė

Po 1990 metų Lietuvoje buvo svarstomi tolesni galimi politiniai-teritoriniai regiono pasikeitimai. Vyko nemažai diskusijų ir apie Kaliningrado srities ateitį, šiame kontekste buvo prisiminti ir buvę srities prijungimo prie Lietuvos TSR planai. Ne paslaptis, kad tokiomis permainingomis suinteresuotų politikų Lietuvoje būta. Plačiausiai šiuo klausimu visuomenei žinomas buvusio Lietuvos ambasadoriaus JAV Stasio Lozuraičio nedviprasmiš pareiškimas. Akivaizdu, kad taip manančių žmonių Lietuvoje būta ir daugiau. Nesileisdami į šių teritorinių pretenzijų genezę¹, pažymėsime, kad tokius planus karo pabaigoje puoselėjo ir tokie žinomi Lietuvos kultūros veikėjai kaip M. Riomeris. Jo dienoraštyje 1945 m. vasario 4 d. rašoma apie galimą Karaliaučiaus krašto padalijimą tarp Lenkijos ir Lietuvos. Ir nors buvo būgštaujama dėl galimų sunkumų kolonizuojant šį kraštą, vis dėlto daroma išvada, kad Karaliaučiaus krašto prijungimas prie Lietuvos yra Lietuvos valstybės saugumo ateityje garantija². Tačiau viena – Lietuvos visuomenės nuomonė, kita – realios galimybės tokius planus įgyvendinti ir jų projektai. Apie tokius projektus, tiesa, nėra daug žinoma. Visi ligtoliniai svarstymai šia tema remdavosi tik šalutiniais duomenimis. Galima pateikti keletą argumentų. Antai Antrojo pasaulinio karo pabaigoje, Raudonajai armijai rengiantis pulti Rytprūsius, per Maskvos radiją buvo kalbama, kad pasibaigus karui Mažoji Lietuva vėl bus perduota Lietuvai. Lietuvių kartografiškai esą netgi buvo gavę užsakymą parengti šios srities žemėlapius su sulietuvintais vietovardžiais. 1953 m. triukšmą dėl galimo Kaliningrado srities prijungimo prie Lietuvos sukelia vokiečių spauda, į ką tuoj pat atsiliepia lietuvių emigracijos periodiniai leidiniai³. Aistras emigracijoje dar kartą pakurstė ir buvęs Vilniaus universiteto rektorius J. Kubilius. Būdamas Čikagoje 1965 m., jis esą prasitaręs apie ketinimus prijungti Kaliningrado sritį prie Lietuvos⁴. Tokių planų teorinį egzistavimą galėtų paliudyti Sovietų Sąjungoje vykdytos ekonominės reformos. Antai 1963 m. Lietuvai buvo pavesta tvarkyti šio krašto ekonomikos reikalus, išskyrus žvejybos pramonę.

Tačiau kaip rodo naujausi archyviniai tyrinėjimai ir šios publikacijos priede spausdinami dokumentų nuorašai, kalbos apie Kaliningrado srities prijungimą nebuvo vien tik muilo burbulas. Žemiau spausdinamuose dokumentuose skaitytojas galės susipažinti su Klaipėdos miesto Vykdomojo komiteto pirmininko P. Idzelio 1959 m. birželio 20 d. laišku, kuriame jis prašo Mokslų Akademijos Prezidiumą parengti argumentus dalį Kaliningrado srities prijungti prie Lietuvos bei pateikti juos Lietuvos TSR Ministrų Tarybai, kuri toliau spręs šį klausimą. Toks kreipimasis nebuvo vienintelis. Vienam šio straipsnio autorių teko skaityti analogišku reikalu ir maždaug tuo pat metu parašytą Tauragės pirmojo sekretoriaus laišką Tarybų Sąjungos generaliniam sekretoriui N. Chruščiovui. Skirtingai nuo Idzelio kreipimosi į Mokslų

Akademijos prezidiumą, Kaliningrado srities prijungimą prie Lietuvos TSR jis motyvavo ne ekonominiais, bet istoriniais argumentais. Galbūt dėl šių aplinkybių visas šio klausimo sprendimas baigėsi tik Tauragės partijos sekretoriaus ideologinio auklėjimo valandėle Lietuvos TSR Komunistų partijos Centro komitete. P. Idzelio kreipimasis sukėlė didesnę susidomėjimą. Tarp dokumentų randame Mokslų Akademijos sudarytos komisijos, vadovaujamos K. Meškausko, išvadas, iš kurių matome, kad komisija rekomenduoja Lietuvos TSR Ministrų Tarybai svarstyti Kaliningrado srities prijungimo prie Lietuvos TSR klausimą.

Nors Mokslų Akademijos sudaryta komisija siūlė prisijungti mažesnę Kaliningrado srities dalį nei Klaipėdos miesto Vykdomasis komitetas, vis dėlto pagal šį projektą Lietuvai turėjo būti priskirta 2300 km² teritorija, kurioje tuomet gyveno apie 80–100 tūkstančių gyventojų. Deja, archyvuose nėra jokių duomenų, kaip buvo reaguota į šį Mokslų Akademijos siūlymą bei koks tolesnis šio projekto likimas. Šis klausimas dar laukia tyrinėtojų dėmesio.

Reikėtų pažymėti, kad šis dokumentų kompleksas saugomas Lietuvos Centriniam Valstybės archyve. F - R 754. Ap. 13. B. 726.

Nr. 698

20 birželio 195

LIETUVOS TSR MOKSLŲ AKADEMIJOS PREZIDIUMUI

Kuršių Neringos pusiasalis skiriantis Kuršių marias nuo Baltijos jūros reikalauja nuolatinės priežiūros ir kapitalinių įdėjimų dėl kopų krantinių sutvirtinimo.

Audrų metu ir ledų ėjimo laikotarpiu Kuršių Neringos krantai griaunami ir gresia pavojus esantiems ant kranto trobėsiams.

Nuo Didžiojo Tėvynės karo pradžios nebuvo remontuojamos krantinės ir jų stovis pastaruoju metu yra avarinis.

Šiaurinėje Kuršių Neringos dalyje tarp Klaipėdos ir Nidos įeinančioje į Lietuvos TSR ribas, dar šis tas daroma ateityje numatoma platesniu mastu vykdyti kelių remontą, krantų sutvirtinimus, kopų apželdinimus bei miškų apželdinimo darbus. Tuo tarpu likusioje Kuršių Neringos dalyje, kuri priklauso Kaliningrado sričiai, nieko nedaroma, ir gali susidaryti katastrofiška padėtis.

Žvejybos klausimas Kuršių mariose taipogi neišspręstas. Akvatorija priklausanti Kaliningrado sričiai yra ploto atžvilgiu trigubai didesnė negu Lietuvos TSR ribose. Vienok žvejoti Lietuvos žvejams kaliningradiečiai neleidžia ir patys nepajėgia aprėpti visų galimybių.

Klaipėdos miesto vykdomasis komitetas skaito tikslinga prijungti visą Kuršių Neringą iki Kranco ir visas Kuršių marias prie Lietuvos TSR teritorijos. Kadangi prie Kuršių marių yra visa eilė gyvenviečių ir miestų surištų keliais ir geležinkeliais, reikėtų prijungti ir dalį sausumos teritorijos įjungiant Sovietską, Ragainę ir kitus miestus, kaip nurodyta pridedamoje schemeje.

Prašome apsvarstyti mūsų pasiūlymus, patikslinti naujas ribas su Kaliningrado sritimi ir pateikti visą medžiagą Lietuvos sprendimui.

Priedas: schema 1:100.000

Klaipėdos miesto vykdomojo komiteto
Pirmininkas

/P. Idzelis/

Nuorašas tikras:

20 birželio 195

LIETUVOS TSR MOKSLŲ AKADEMIJOS
PREZIDIUMUI

Kuršių Neringos pusiasalis skiriantis Kuršių marias nuo Baltijos jūros reikalauja nuolatinės priežiūros ir kapitalinių įdėjimų dėl kopų ir krantinių sutvirtinimo.

Audrų metu ir ledų ėjimo laikotarpiu Kuršių Neringos krantai griaunami ir gresia pavojus esantiems ant kranto trobesiams.

Nuo Didžiojo Tėvynės karo pradžios nebuvo remontuojamos krantinės ir jų stovis pastaruoju metu yra avarinis.

Siaurinėje Kuršių Neringos dalyje tarp Klaipėdos ir Nidos įeinančioje į Lietuvos TSR ribas, dar šis tas daroma ateityje numatoma platesniu mastu vykdyti kelių remontą, krantų sutvirtinimus, kopų apželdinimus bei miškų apželdinimo darbus. Tuo tarpu likusioje Kuršių Neringos dalyje, kuri priklauso Kaliningrado sričiai, nieko nedaroma, ir gali susidaryti katastrofiška padėtis.

Žvejybos klausimas Kuršių mariose taipogi neišspręstas. Akvatorija priklausanti Kaliningrado sričiai yra ploto atžvilgiu trigubai didesnė negu Lietuvos TSR ribose. Vienok žvejoti Lietuvos žvejams kaliningradiečiai neleidžia ir patys nepajėgia ap-
repti visų galimybių.

Klaipėdos miesto vykdomasis komitetas skaito tikslinga prijungti visą Kuršių Neringą iki Kranto ir visas Kuršių marias prie Lietuvos TSR teritorijos. Kadangi prie Kuršių marių yra visa eilė gyvenviečių ir miestų surištų keliais ir geležinkeliais, reikėtų prijungti ir dalį sausumos teritorijos įjungiant Sovietską, Ragainę ir kitus miestus, kaip nurodyta pridedamoje schemoje.

Prašome apsvarstyti mūsų pasiūlymus, patikslinti naujas ribas su Kaliningrado sritimi ir pateikti visą medžiagą Lietuvos TSR Ministrų Tarybai tolimesniam šio klausimo sprendimui.

Priedas: schema 1:100.000

Klaipėdos miesto vykdomojo komiteto
Pirmininkas

/ P. IDZELIS/

Nuorašas tikras:

DĖL KURŠIŲ MARIŲ IR PRIE JŲ PRIEINANČIOS TERITORIJOS VIENINGO
ADMINISTRAVIMO IR PRISKYRIMO PRIE
LIETUVOS TARYBŲ SOCIALISTINĖS RESPUBLIKOS

1. Kuršių marios

Baltijos jūros įlanka, Kuršių marios, 1613 kv. km. bendro ploto, yra ypatingas, ūkiniu požiūriu labai vertingas vandens baseinas. Jis yra negilus, jo vandenys gerai išildomi ir aeruojami iki dugno, o tai sudaro ypatingai geras sąlygas gyventi ir veisti augaliniams ir gyvuliniais organizmams. Dėl to Kuršių marios pasižymi dideliu žuvingumu, vidutiniškai 50-60 kg/ha. Kuršių marių biologinis produktyvumas yra tampriai susijęs su Nemuno baseinu, iš kurio į jas patenka biogeniniai elementai, lemiantieji Kuršių marių biologinį produktyvumą ir tuo pačiu žuvingumą. Todėl yra svarbu, kad Kuršių marių ir Nemuno baseino tvarkymas būtų vykdomas suderintai, pagal vieningai moksliskai pagrįstą sistemą. Vien tik tuo atveju Kuršių mariose galima pastoviai gauti didelę žuvies produkciją.

Tačiau iki šiol Kuršių marios dėl istorinių aplinkybių buvo dirbtinai padalintos į dvi nelygias dalis /pagal liniją Grabšio ragas – Skirvytė/. Tuo būdu šiaurinė Kuršių marių dalis /412 kv. km. ploto/, priskirta Lietuvos TSR, buvo atskirta nuo pietinės dalies /1200 kv. km. ploto/, priskirtos RTSRF Kaliningrado sričiai. Taip pat padalinta Nemuno delta, kurioje yra visų svarbiausių pramoninių žuvų nerštavietės. Dėl skirtingos administracinės priklausomybės Kuršių marių – Nemuno deltos sistemoje nebuvo vykdomi sistemingi, visą melioracijos, žuvivaisos, žuvisaugos ir mokslinių tyrimų kompleksą apimantieji darbai. Tai daro didelę žalą žuvų ūkiui. Pavyzdžiui, dėl vienašališkos žvejybos pietinėje Kuršių marių dalyje (gaudant tik aukštesnės rūšies žuvis ir paliekant menkavertes) saudomas šio baseino natūralus ichtiofaunos kompleksas, sudarant sąlygas vystyti menkavertėms žuvis. Iš kitos pusės, pietinėje dalyje menkai gaudomi unguniai, nors jų gausu, nes čia yra jų pagrindinės ganyklos.

Siekiant racionaliau išnaudoti Kuršių marių gausius žuvų pašarinius rezervus ir pakelti žvejybos lygį, reikalinga atitinkamai didinti šiame baseine esančių vertingų pramoninių žuvų atsargas, o taip pat įvesti jame naujų žuvų rūšių. Tam reikalui Rusnėje yra numatoma įrengti didelę žuvų veisyklą. Žuvų veisimo bei aklimatizavimo darbai pagerinti ir išplėsti svarbu, kad visas baseinas būtų tvarkomas vienos administracijos.

Didinant Kuršių marių žuvų produkciją, didžiulę reikšmę turi žuvų nerštaviečių melioracijos darbai, kurie turėtų būti vykdomi pagal vieningą planą visoje Nemuno deltoje. Šiuo metu tokie darbai yra suplanuoti ir vykdomi tiksliai Lietuvos TSR priklausančioje Kuršių marių dalyje.

Čia taip pat tenka pažymėti, kad įvedus vieningą administraciją Kuršių marioms, būtų išvengta bereikalingo darbo dubliavimo tarp Lietuvos TSR MA Biologijos Instituto ir BALTNIRO ir tarp kitų įstaigų.

2. Nemuno delta

Nemuno delta apima apie 1.200 kv. km. plotą ir sudaro vienalytį gamtinį rajoną. Delta savo forma panaši į trikampį, kurio viršūnė siekia betarpiškai Tilžę (Sovietską), šiaurinis kampas – Ventės ragą, o pietinė dalis – Labguvą (Polieską). Iki antrojo pasaulinio karo Nemuno delta buvo padalinta į dvi dalis: šiaurinė dalis priklausė Lietuvai ir pietinė – Rytprūsiams. Tokia pat administracinė respublikinė siena išliko iki šiol.

Prieškariniais metais Nemuno deltoje ypač smarkiai buvo išvystyta gyvulininkystė. Gerai sutvarkyta melioracinė polderių sistema, rūpestinga jos priežiūra ir tvarkingas veikimas užtikrindavo pastovius, aukštus užliejamų pievų derlius. Be to, Nemuno deltos melioracinis tinklas koordinuodavo ir reguliuodavo Nemuno hidrologinį režimą, ypač pavasarinių potvynių metu. Šis tinklas reguliuodavo ir upių sąnašų išnešimą į Kuršių marias.

Didžiojo Tėvynės karo metu didesnioji dalis melioracinių įrengimų (kanalų, vandens kėlimo stočių ir t.t.) buvo sunaikinta arba smarkiai apgadinta. Dėl melioracinio tinklo suardymo ir jo funkcionavimo sutrikimo deltos polderių ūkinis našumas smarkiai kito, prasidėjo pievų

užpelkėjimo procesai, uždumblėjo kanalai ir t.t. Pokariniu laikotarpiu daug padaryta tvarkant deltos melioracinę sistemą, ypač šiaurinėje jos dalyje. Tačiau vieninga, visą deltą apimanti melioracinė sistema nėra sukurta. Tokios sistemos sudarymas, paimant Nemuno deltą kaip vieningą gamtinę ir ūkinę teritoriją, įgalintų žymiai padidinti jos ūkinę vertę, sukurti tvirtą pašarų bazę aukštai išvystytai gyvulininkystei, smarkiai išplėsti pievinių ganyklinių žolių ir sėklų auginimą ir aprūpinimą jomis ne tik aplinkinių, bet ir tolesnių TSRS ekonominių rajonų.

3. Kuršių Nerija

Kuršių marias nuo Baltijos jūros skiria Kuršių Nerija. Tai 98 kv. km. ilgio ir 0.4 iki 4 km. pločio smėlio juosta, kurioje vietomis išplitusios slenkančios smėlio kopos. Bendras Nerijos plotas užima apie 16 tūkst. ha. Šiaurinė Nerijos pusė priklauso Lietuvos TSR, pietinė – RTSRF Kaliningrado sričiai.

Kuršių Nerija tiek savo kilme, tiek ir sąranga yra vienalytis gamtinis geografinis vienetas. Dabartiniu metu Nerijoje vyksta laipsniškas krantų keitimasis ir pustomo smėlio kopų judėjimas. Šie du veiksniai turi didžiulės reikšmės ne tik Kuršių Nerijai, bet ir gretimoms teritorijoms – Kuršių marioms ir Klaipėdos miesto rajonui. Tyrinėjant pajūrį yra nustatyta, kad Kuršių Nerijoje kranto linija iš marių pusės tarp Kranco (Zelionogradsko) ir Nidos palaipsniui traukiasi sausumos link. Šiaurinėse Kuršių Nerijos dalyse pastebimas priešingas reiškinys – jūros kranto linija yra dinamiškai pastovi arba net stumiasi į jūrą (sausumos prieauglis). Bloga jūros kranto zonos apsauga, ypač pietinėje Nerijoje, jūrai veržiantis į rytus, sudaro realias prielaidas pralaužti Kuršių Neriją jos siauriausioje vietoje (350 m.) – ties Šarkuva (Lesnoj), o tai suardytų susisiekimą Nerijoje, atneštų žalą žuvų ūkiui.

Ardydamos Nerijos krantą, bangos iš jūros pusės grasina ir apsauginiam kopų pylimui, kuris užkerta kelią smėlio veržimuisi į sausumą. Nuo apsauginio pylimo nuolatinės ir rūpestingos priežiūros ir tvirtinimo priklauso Nerijos apsauga nuo užpustymo smėliu. Dabartiniu metu šis reikalas yra nepatenkinamoje būklėje. Nerijos krantai keičiasi ir iš marių pusės. Kai kuriuose ruožuose prie Rasytės (Ribačij), Nidos, Preilos, Smiltynės krantas intensyviai traukiasi, sudarydamas grėsmę gyvenvietėms ir žvejų uostams. Kituose ruožuose, ryšium su gausia prieteka, žymiai seklėja marios, kas trukdo laivybai. Maža to, išilgai Nerijos jūros kranto teka pastovi galinga srovė, transportuojanti milžinišką smėlio masę. Ši srovė nuolatos užneša smėliu Klaipėdos uostą ir kitus šios srovės įtakoje esančius (Šventosios, Liepojos) uostus. Pagrindinės šio smėlio masės kaupiasi pietinėse Nerijos pakrantėse.

Siekiant laiku apvaldyti šiuos žalingus gamtos veiksnius, būtina praveisti sistemingus visos Nerijos kompleksinius krantų dinamikos tyrimus ir sudaryti vienalytę respublikinę krantų tvirtinimo apsaugos ir priežiūros darbų organizacinę sistemą. Lietuvos TSR pusėje šioje pusėje srityje darbai jau pradėti, tačiau likusioje Nerijos pusėje padėtis yra visiškai nepatenkinama.

Kiti svarbūs gamtiniai veiksniai Kuršių Nerijoje yra vėjas ir smėlis. Nerijoje dar yra apie 35 kv. km. neapželdintų, slenkančių kopų masyvų, kurių dalis betarpiškai gresia gyvenvietėms, keliams ir uostams. Šiaurinėje Nerijos dalyje kopų apželdinimo ir įtvirtinimo darbą sėkmingai vykdo Lietuvos miškininkai, kurie turi ilgametį vaisingo darbo šioje srityje patirimą, gerai pažįsta vietos sąlygas. Tačiau kaip parodė kopų apželdinimo ir tvarkymo darbų inspekcija, pietinėje Kuršių Nerijos dalyje kopų apželdymas vyksta nepaprastai lėtai, neorganizuotai, žemu lygiu. Norint užtikrinti tvarkingą kranto apsaugą ir išplėsti bei pagerinti kopų įtvirtinimo ir apželdymo darbą, būtina sujungti abi Nerijos dalis į vieną administracinį-ūkinį rajoną, priskiriant jį prie Lietuvos TSR.

4. Ekonominiai ryšiai

Nemuno delta, Kuršių marios ir Kuršių Nerija ekonominiu požiūriu taip pat yra tarpiai susiję su Lietuvos TSR ir turi jos ekonomikai didžiulės reikšmės.

Per Nemuno deltą ir Kuršių marias eina viso Nemuno upės baseino pagrindinis laivybos kelias.

Iš Nemuno užliejamų pievų gauna jiems trūkstamą šieną didelė dalis Žemaitijos kolūkių. Šie kolūkiai taip pat gauna šieno ir iš Kaliningrado sričiai priklausančių Nemuno pievų, tačiau čia šienavimas vyksta neorganizuotai, dažniausiai individualiniu susitarimu. Visos Nemuno deltos priskyrimas Lietuvos TSR, vieningos melioracinės sistemos įrengimas ir sistemingas užliejamų pievų gerinimo darbas įgalintų žymiai pakelti Nemuno deltos pievų našumą, sukurti joje tvirtą stambiųjų pašarų bazę visai Vakarų Lietuvai, smarkiai padidinti pievų ganyklinių žolių sėklų surinkimą.

Visų Kuršių marių priskyrimas Lietuvos TSR įgalintų supaprastinti ir pagerinti šių vandenų administravimą, pakelti jų žuvingumą, smarkiai išplėsti vidaus vandenų žuvininkystę.

Visos Kuršių Nerijos įjungimas į Lietuvos TSR sudarytų sąlygas racionaliau tvarkyti miškų ūkį, žvejybą, kelių eksploatavimą, išplėsti kurortus ir gyvenvietes.

Su Nemunu ir jos delta neatskiriama yra susijęs Tilžės (Sovietsko), Ragainės (Nemuno) ir Gastų (Slavsko) ūkinis ekonominis gyvenimas. Svarbiausios šių miestų pramonės įmonės celiuliozės-popieriaus kombinatai didžiausią savo žaliavos dalį gauna per Klaipėdos uostą ir Nemuną. Iš vakarinių Lietuvos rajonų šių miestų pramonė gauna trūkstamą darbo jėgą.

Perduodant Lietuvos TSR Nemuno deltą su anksčiau išvardintais miestais, išeinant iš gamtinių sąlygų ir ekonominės gravitacijos principo, būtina prie Lietuvos TSR taip pat priskirti nedidelę dalį teritorijos, esančios tarp Šešupės ir Nemuno, išvedant ribą pagal Šešupės upę.

5. Išvados

1. Kuršių Nerija, Kuršių marios ir Nemuno delta sudaro vienalytę gamtinę-geografinę teritoriją.

2. Ši teritorija gamtiniu ir ekonominiu-geografiniu atžvilgiais yra neatskiriama susijusi su Nemunu, o per jį su Lietuvos TSR teritorija.

3. Siekiant pakelti šios teritorijos ūkinį-ekonominį vaidmenį ir užtikrinti racionalų jos gamtos turtų panaudojimą bei tvarkymą būtina priskirti ją prie Lietuvos TSR.

4. Priskirtinos teritorijos dydis ir ribos preliminariniai yra nurodytos kartoschemoje (žiūr. priedą Nr. 1). Lietuvos TSR priskirtinas teritorijos plotas, įskaitant Kuršių marias, sudaro apytikriai apie 2300 km², gyventojų skaičius siekia apie 80-100.000 (įskaitant Tilžę ir Ragainę).

KOMISIJOS PIRMININKAS

/K. MEŠKAUSKAS/

Pastaba: Klaipėdos miesto vykdomasis komitetas skaito tikslinga priskirti prie Lietuvos TSR didesnę Kaliningrado srities teritorijos dalį (žiūr. pridedamą prie Klaipėdos miesto vykdomojo komiteto rašto kartoschemą).

Nuorašas tikras:

DĖL KURŠIŲ MARIŲ IR PRIE JŲ PRIEINANČIOS
TERITORIJOS VIENINGO ADMINISTRAVIMO IR
PRISKYRIMO PRIE LIETUVOS TARYBŲ SOCIALISTINĖS
RESPUBLIKOS

1. Kuršių marios

Baltijos jūros įlanka, Kuršių marios, 1613 kv. km. bendro ploto, yra ypatingas, ūkiniu požiūriu labai vertingas vandens baseinas. Jis yra negilus, jo vandenys gerai išildomi ir aeruojami iki dugno, o tai sudaro ypatingai geras sąlygas gyventi ir veistis augaliniam ir gyvuliniam organizamams. Dėl to Kuršių marios pasižymi dideliu žuvingumu, vidutiniškai 50-60 kg/ha/. Kuršių marių biologinis produktyvumas yra tampriai susijęs su Nemuno baseinu, iš kurio į jas patenka biogeniniai elementai, lemiantieji Kuršių marių biologinį produktyvumą ir tuo pačiu žuvingumą. Todėl yra svarbu, kad Kuršių marių ir Nemuno baseino tvarkymas būtų vykdomas suderintai, pagal vieningai moksliskai pagrįstą sistemą. Vien tik tuo atveju Kuršių mariose galima pastoviai gauti didelę žuvies produkciją.

Tačiau iki šiol Kuršių marios dėl istorinių aplinkybių buvo dirbtinai padalintos į dvi nelygias dalis / pagal liniją Grabšio ragas - Skirvytė/. Tuo būdu šiaurinė Kuršių marių dalis /412 kv. km. ploto/, priskirta Lietuvos TSR, buvo atskirta nuo pietinės dalies / 1200 kv. km ploto/, priskirtos RTSRF Kaliningrado sričiai. Taip pat padalinta Nemuno delta, kurioje yra visų svarbiausių pramoninių žuvų nerštavietės. Dėl skirtingos administracinės priklausomybės Kuršių marių - Nemuno deltos sistemoje nebuvo vykdomi sistemingi, visą melioracijos, žuvivaisos, žuvisaugos ir mokslinių tyrimų kompleksą apimantieji darbai. Tai daro didelę žalą žuvų ūkiui. Pavyzdžiui, dėl vienašališkos žvejybos pietinėje Kuršių marių dalyje / gaudant tik aukštesnės rūšies žuvis ir paliekant menkavertes/ suardomas šio baseinio natūralus ichtiofaunos kompleksas, sudarant sąlygas vystytis menkavertėms zūvims. Iš kitos pusės, pietinėje dalyje menkai gaudomi unguniai, nors jų gausu, nes čia yra jų pagrindinės ganyklos.

Siekiant racionaliau išnaudoti Kuršių marių gausius žuvų pašarinius rezervus ir pakelti žvejybos lygį, reikalinga atitinkamai didinti šiame baseine esančių vertingų pramoninių žuvų atsargas, o taip pat įvesti jame naujų žuvų rūšių. Tam reikalui Rusneje yra numatoma įrengti didelę žuvų ^{pervežimo} prekybą. Žuvų veisimo bei aklimatizavimo darbai pagerinti ir išplėsti svarbu, kad visas baseinas būtų tvarkomas vienos administracijos.

Didinant Kuršių marių žuvų produkciją, didžiulę reikšmę turi žuvų nerštaviečių melioracijos darbai, kurie turėtų būti vykdomi pagal vieningą planą visoje Nemuno deltoje. Šiuo metu tokie darbai yra suplanuoti ir vykdomi tiksliai Lietuvos TSR priklausančioje Kuršių marių dalyje.

Čia taip pat tenka pažymėti, kad įvedus vieningą administraciją Kuršių marioms, būtų išvengta bereikalingo darbo dubliavimo, tarp Lietuvos TSR MA Biologijos Instituto ir BALŪNIRO ir tarp kitų įstaigų.

2. Nemuno delta

Nemuno delta apima apie 1.200 kv. km. plotą ir sudaro vienašaltį gamtinį rajoną. Delta savo forma panaši į trikampį, kurio viršūnė siekia betarpiškai Tilžę (Sovietską), šiaurinis kampas - Ventės ragą, o pietinė dalis - Labguva (Polieską). Iki antrojo pasaulinio karo Nemuno delta buvo padalinta į dvi dalis: šiaurinė dalis priklausė Lietuvai ir pietinė - Rytprūsiams. Tokia pat administracinė respublikinė siena išliko iki šiol.

Prieškariniais metais Nemuno deltoje, ypač smarkiai buvo išvystyta gyvulininkystė. Gerai sutvarkyta melioracinė polderių sistema, rūpestinga jos priežiūra ir tvarkingas veikimas užtikrindavo pastovius, aukštus užliejamų pievų derlius. Be to, Nemuno deltos melioracinis tinklas koordinuodavo ir reguliuodavo Nemuno hidrologinį režimą, ypač pavasarinių potvynių metu. Šis tinklas reguliuodavo ir upių sąnašų išnešimą į Kuršių marias.

Didžiojo Tėvynės karo metu didesnioji dalis melioracinių įrengimų (kanalų, vandens kėlimo stočių ir t.t.) buvo sunaikinta arba smarkiai apgadinta. Dėl melioracinio tinklo suardymo ir

jo funkcionavimo sutrikimo deltos polderių ūkinis našumas smarkiai krito, prasidėjo pievų užpelkėjimo procesai, uždumblėjo kanalai ir t.t. Pokariniu laikotarpiu daug padaryta tvarkant deltos melioracinę sistemą, ypač šiaurinėje jos dalyje. Tačiau vieninga, visą deltą apimanti, melioracinė sistema nėra sukurta. Tokios sistemos sudarymas, paimant Nemuno deltą kaip vieningą gamtinę ir ūkinę teritoriją, galintų žymiai padidinti jos ūkinę vertę, sukurti tvirtą pašarų bazę aukštai išvystytai gyvulininkystei, smarkiai išplėsti pievinių ganyklinių žolių ir sėklų auginimą ir aprūpinimą jomis ne tik aplinkinių, bet ir tolesnių TSRS ekonominių rajonų.

3. Kuršių Nerija

Kuršių marias nuo Baltijos jūros skiria Kuršių Nerija. Tai 98 kv. km. ilgio ir 0,4 iki 4 km. pločio smėlio juosta, kurioje vietomis išplitusios slenkančios smėlio kopos. Bendras Nerijos plotas užima apie 16 tūkst. ha. Šiaurinę Nerijos pusę priklauso Lietuvos TSR, pietinę - RTSRF Kaliningrado sričiai.

Kuršių Nerija tiek savo kilme, tiek ir sąranga yra viena gamtinis geografinis vienetas. Dabartiniu metu Nerijoje vyksta laipsniškas krantų keitimasis ir pūstomo smėlio kopų judėjimas. Šie du veiksniai turi didžiulės reikšmės ne tik Kuršių Nerijai, bet ir gretimoms teritorijoms - Kuršių marioms ir Klaipėdos miesto rajonui. Tyrinėjant pajūrį yra nustatyta, kad Kuršių Nerijoje kranto linija iš marių pusės tarp Kranko (Zelionogradsko) ir Nidos palaipsniui traukiasi sausumos link. Šiaurinėse Kuršių Nerijos dalyse pastebimas priešingas reiškinys - jūros kranto linija yra dinamiškai pastovi arba net stumiasi į jūrą (sausumos prieauglis). Bloga jūros kranto zonos apsauga, ypač pietinėje Nerijoje, jūrai veržiantis į rytus, sudaro realias prielaidas pralaužti Kuršių Neriją jos siauriausioje vietoje (350 m.) - ties Šarkuva (Lesnoj), o tai suardytą susisiekimą Nerijoje, atneštų žalą žuvų ūkiui.

Ardydamos Nerijos krantą, bangos iš jūros pusės grąsina ir apsauginiam kopų pylimui, kuris užkerta kelią smėlio veržimuisi į sausumą. Nuo apsauginio pylimo nuolatinės ir rūpestingos priežiūros ir tvirtinimo priklauso Nerijos apsauga nuo už-

pūstymo smėliu. Dabartiniu metu šis reikalas yra nepatenkinamoje būklėje. Nerijos krantai keičiasi ir iš marių pusės. Kai kuriuose ruožuose prie Rasytės (Ribačij), Nidos, Preilos, Smiltynės krantas intensyviai traukiasi, sudarydamas grėsmę gyvenvietėms ir žvejų uostams. Kituose ruožuose, ryšium su gausia smėlio prieteka, žymiai seklėja marios, kas trukdo laivybai. Maža to, išilgai Nerijos jūros kranto teka pastovi galinga srovė, transportuojanti milžinišką smėlio masę. Ši srovė nuolat užneša smėliu Klaipėdos uostą ir kitus šios srovės įtakoje esančius (Šventosios, Liepojos) uostus. Pagrindinės šio smėlio masės kaupiasi pietinėse Nerijos pakrantėse.

Siekiant laiku apvaldyti šiuos žalingus gamtos veiksnius, būtina prarvesti sistemingus visos Nerijos kompleksinius krantų dinamikos tyrimus ir sudaryti vienalytę respublikinę krantų tvirtinimo apsaugos ir priežiūros darbų organizacinę sistemą. Lietuvos TSR pusėje šioje srityje darbai jau pradėti, tačiau likusioje Nerijos pusėje padėtis yra visiškai nepatenkinama.

Kiti svarbūs gamtiniai veiksniai Kuršių Nerijoje yra vėjas ir smėlis. Nerijoje dar yra apie 35 kv)km. neapželdintų, slenkančių kopų masių, kurių dalis betarpiškai gresia gyvenvietėms, keliams ir uostams. Šiaurinėje Nerijos dalyje kopų apželdinimo ir įtvirtinimo darbą sėkmingai vykdo Lietuvos miškininkai, kurie turi ilgametį vaisingo darbo šioje srityje patyrimą, gerai pažįsta vietos sąlygas. Tačiau kaip parodė kopų apželdinimo ir tvarkymo darbų inspekcija, pietinėje Kuršių Nerijos dalyje kopų apželdymas vyksta nepaprastai lėtai, neorganizuotai, žemu lygiu. Norint užtikrinti tvarkingą kranto apsaugą ir išplėsti bei pagerinti kopų įtvirtinimo ir apželdymo darbą, būtina sujungti, abi Nerijos dalis į vieną administracinį-ūkinį rajoną, priskiriant jį prie Lietuvos TSR.

4. Ekonominiai ryšiai

Nemuno delta, Kuršių marios ir Kuršių Nerija ekonominiu požiūriu taip pat yra tarpiai susiję su Lietuvos TSR ir turi jos ekonomikai didžiulės reikšmės.

Per Nemuno delta ir Kuršių marias eina viso Nemuno upės baseino pagrindinis laivybos kelias.

Iš Nemuno užliejamų pievų gauna jiems trūkstamą šieną didelė dalis Žemaitijos kolūkių. Šie kolūkiai taip pat gauna šieno ir iš Kaliningrado sričiai priklausančių Nemuno pievų, tačiau šia šienavimas vyksta neorganizuotai, dažniausiai individualiniu susitarimu. Visos Nemuno deltos priskyrimas Lietuvos TSR, vieningos melioracinės sistemos įrengimas ir sistemingas užliejamų pievų gerinimo darbas įgalintų žymiai pakelti Nemuno deltos pievų našumą, sukurti joje tvirtą stambiuųjų pašarų bazę visai Vakarų Lietuvai, smarkiai padidinti pievų ganyklinių žolių sėklų surinkimą.

Visų Kuršių marių priskyrimas Lietuvos TSR įgalintų su - paprastinti ir pagerinti šių vandenų administravimą, pakelti jų žuvingumą, smarkiai išplėsti vidaus vandenų žuvininkystę.

Visos Kuršių Nerijos įjungimas į Lietuvos TSR sudarytų sąlygas racionaliau tvarkyti miškų ūkį, žvejybą, kelių eksploatavimą, išplėsti kurortus ir gyvenvietes.

Su Nemunu ir jos delta neatskiriamai yra susijęs Tilžės (Sovietsko), Raginės /Nemuno/ ir Gastų (Slavsko) ūkinis ekonominis gyvenimas. Svarbiausios šių miestų pramonės įmonės celiuliozės-popieriaus kombinatai didžiausią savo žaliavos dalį gauna per Klaipėdos uostą ir Nemuną. Iš vakarinių Lietuvos rajonų šių miestų pramonė gauna trūkstamą darbo jėgą.

Perduodant Lietuvos TSR Nemuno deltą su anksčiau išvardintiems miestais, išeinant iš gamtinių sąlygų ir ekonominės gravitacijos principo, būtina prie Lietuvos TSR taip pat priskirti nedidelę dalį teritorijos esančios tarp Šešupės ir Nemuno, išveinant ribą pagal Šešupės upę.

5. I š v a d o s

1. Kuršių Nerija, Kuršių marios ir Nemuno delta sudaro vienalytę gamtinę-geografinę teritoriją.
2. Ši teritorija gamtiniu ir ekonominiu-geografiniu atžvilgiais yra neatskiriamai susijusi su Nemunu, o per jį su Lietuvos TSR teritorija.

3. Siekiant pakelti šios teritorijos ūkinį-ekonominį vaidmenį ir užtikrinti racionalų jos gamtos turtų panaudojimą bei tvarkymą būtina priskirti ją prie Lietuvos TSR.

4. Priskirtinos teritorijos dydis ir ribos preliminariai yra nurodytos kartoschemoje (žiūr. priedą Nr. 1). Lietuvos TSR priskirtinas teritorijos plotas, įskaitant Kuršių marias, sudaro apytikriai apie 2300 km², gyventojų skaičius siekia apie 80-100.000 (įskaitant Tilžę ir Ragainę).

KOMISIJS PIRMININKAS

/K. MEŠKAUSKAS/

Pastaba: Klaipėdos miesto vykdomasis komitetas skaito tikslinga priskirti prie Lietuvos TSR didesnę Kaliningrado srities teritorijos dalį (žiūr. pridėtamą prie Klaipėdos miesto vykdomojo komiteto rašto kartoschemą).

Nuorašas tikras:

Išnašos

- ¹ Plg. šiame rinkinyje spausdinamą A. Nikžentaičio straipsnį "Rytprūsiai lietuvių istorinėje literatūroje".
- ² Römer M. Dziennik. T. 40 // Vilniaus universiteto biblioteka. Rankraščių skyrus. F. 75.- MR. 16. L. 111. Už šią nuorodą autoriai dėkoja dr. Rimantui Mikniui (Vilnius).
- ³ Karaliaučiaus sritį prijungus prie Lietuvos // Keleivis. 1953 m. spalio mėn. Nr. 10 (27). P. 2.
- ⁴ Žr.: Gureckas A. Dėl Rytprusių ateities // Aidai. 1974. Kovas. Nr. 3. P. 124-130.